Valodas konsultācijas: elektroniskā datubāze

http://www.valodaskonsultacijas.lv/lv/questions/1051

Jautājums

Vai pareizi ir ***mājenieks***, ***mājinieks*** vai ***mājnieks***?

Atbilde

Literārajā valodā lietojami paralēlvarianti: ***mājinieks*** un ***mājnieks***.

Šajos atvasinājumos lietots piedēklis *-niek-*, kas funkcionē derivatīvajos formantos [vārda daļās, ko izmanto vārddarināšanā] *-nieks* un *-niece*, piemēram, *darbinieks, ērģelniece, rakstniece, talcinieks*. „Mūsdienu valodā vērojamas divas tendences – derivatīvais formants tiek pievienots motivētājcelmam vai nu tiešā veidā, vai arī vārddarināšanas celma un formanta sadurā tiek lietots interfikss*." (Vulāne 2013, 238)
Vārdnīcās atrodam atvasinājumus gan ar interfiksu, gan bez tā*:*
bruņnieks / bruņenieks / bruņinieks (literārā forma),
laivnieks / laivenieks / laivinieks (literārā forma),
rīdznieks / rīdzenieks / rīdzinieks (literārā forma).
Šāds interfiksa lietojums, iespējams, skaidrojams ar izrunas ērtumu un labskanību, tāpat tas varētu būt saistāms ar iepriekšējā patskaņa dabu. (Vulāne 1997, 289)
Atvasinājumi ar *-enieks* rakstu valodā sastopami jau kopš 16. gadsimta. Tas, iespējams, skaidrojams ar to, ka šīs izskaņas variants bijis izplatīts tanīs Kurzemes un Vidzemes izloksnēs, uz kuru pamata veidojās rakstu valoda, kā arī to latviešu vidū, kuri dzīvoja Rīgā. Vēlāk, 18. gadsimtā, izskaņas *-inieks* lietojums paplašinās un nostiprinās 19. gadsimta tekstos. Mūsdienās atvasinājumi ar *-enieks* sastopami retumis: dažos apdzīvoto vietu iedzīvotāju nosaukumos (*bikstenieki, nīcenieki*), uzvārdos (*Bruņenieks, Laivenieks*), arī dažos personu nosaukumos (*bitenieks*). (Baltiņa 1984, 134–139; Frīdenberga 2016, 132–143) Darinājumi nostiprinājušies dažādās formās: gan ar interfiksu (*bundzinieks, veiksminieks*), gan bez tā (*avīžnieks, domnieks*).
Latviešu literārajā valodā lietojami paralēlvarianti: ***mājinieks*** un ***mājnieks***. Atvasinājums *mājenieks* mūsdienās uzskatāms par apvidvārdu.

* Interfikss ir morfēma, kurai nav savas patstāvīgas derivatīvas vai formveidošanas nozīmes un kuru izmanto citu morfēmu savienošanai. Interfikss parasti novērš neērtas skaņu kopas morfēmu sadurā,

piemēram, *galv-(**as**)-seg-a, nak-(**sn**)-iņ-a, nam-(**a**)+māt-e, rau-(**st**)-ī-t.*

Avoti

Vulāne, A. Vārddarināšana. *Latviešu valodas gramatika*. Atb. red. D. Nītiņa, J. Grigorjevs. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2013, 238. lpp.

Vulāne, A. Interfikss mūsdienu latviešu valodā. *Linguistica Lettica*. 1. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 1997, 286., 289. lpp.

Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca. Atb. red. V. Skujiņa. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2007, 160. lpp.

Ceplītis, L., Miķelsone, A., Porīte, T., Raģe, S.*Latviešu valodas pareizrakstības un pareizrunas vārdnīca*. Rīga : Avots, 2007,139., 410., 434., 887. lpp.

Mīlenbaha-Endzelīna vārdnīca: bruņnieks

Mīlenbaha-Endzelīna vārdnīca: laivnieks

Mīlenbaha-Endzelīna vārdnīca: rīdzenieks

Dambe, V. *Latvijas apdzīvoto vietu un to iedzīvotāju nosaukumi* Rīga : Zinātne, 1990, 132. lpp.

Baltiņa, M. Par *-enieks*, *-inieks*, *-nieks*. *Latviešu valodas kultūras jautājumi*. 20. laidiens. Sast. S. Lagzdiņa. Rīga : Avots, 1984, 134.–139. lpp.

Frīdenberga, A. *Nominālā vārddarināšana Georga Manceļa darbos*. Promocijas darbs. Rīga : Latvijas Universitāte, 2016, 132.–143. lpp.